

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 341.645(4):347.91(477):174

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.41.225573>

А. В. Левенець, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра конституційного права та правосуддя
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: angel1lev@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1941-513X>

О. М. Садовська, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра конституційного права та правосуддя
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: olgasad@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9897-082X>

ПРАКТИКА ЄСПЛ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Стаття присвячена сутності принципу неупередженості судді у судовому процесі як окремого елемента права на справедливий суд, визначеного низкою положень національного та міжнародного права. Обґрунтовано, що в контексті істотного впливу діяльності Європейського суду з прав людини на здійснення судочинства в Україні, розгляд окремих напрямків його практики має особливу актуальність не лише для її розуміння, але й для ефективного застосування в судовому процесі. Особливу увагу в ході дослідження зосереджено на розгляді суб'єктивних та об'єктивних факторів упередженості судді, їх співвідношенні та взаємодії. Аналіз практики ЄСПЛ щодо забезпечення принципу неупередженості судді дозволяє виокремити такі позиції: найменші сумніви в упередженості судді мають бути досліджені в процесі; упередженість судді має бути встановлена шляхом суб'єктивних та об'єктивних критеріїв; обов'язок переконати учасників у своїй неупередженості лежить на судді. Такі позиції ЄСПЛ мають певні відмінності у національній судовій практиці, де частіше за все суддя може не задовольнити клопотання про відвід, якщо вважатиме його необґрунтованим.

Ключові слова: судовий процес, принцип неупередженості, суб'єктивні та об'єктивні критерії, відвід, практика ЄСПЛ.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших прав людини в сучасній демократичній державі є право на справедливий суд. Забезпечення справедливого правосуддя, яке базується на верховенстві права, витікає з низки міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Україною, а отже є частиною національного законодавства, а також міжнародних зобов'язань, порушення яких призводить не лише до накладання відповідних санкцій (як наприклад виплата значних грошових коштів з державного бюджету), але й до значних репутаційних втрат, що прямо відзначаються на міжнародному положенні нашої держави та низка інших негативних наслідків. Одним з таких документів є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, ратифікована Україною 17 липня 1997 року. Ратифікація вказаного міжнародного договору розповсюдила на територію нашої держави юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ), який на сьогодні є чи не найавторитетнішим міжнародним судовим інститутом, до якого, після використання ефективних засобів захисту на національну рівні, звертаються громадяни України в пошуку справедливості. Практика ЄСПЛ, так само як і сама Конвенція 1950 року, відповідно до Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського

суду з прав людини» 2006 року, визнані джерелами права України, а отже потребують постійного аналізу та співвідношення правових позицій ЄСПЛ з відповідною практикою вітчизняного судочинства. Враховуючи, що більшість винесених проти України рішень ЄСПЛ стосуються саме порушення ст. 6 Конвенції, тобто права на справедливий суд, аналіз кожного з елементів, що складають зміст «справедливого суду» має особливу актуальність та значення. Одним з таких складових є принцип неупередженості суду (судді), сутність та зміст якого і буде нами розглянуто у відповідній статті через призму практики ЄСПЛ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання незалежного та неупередженого правосуддя в Україні викликають особливий інтерес не лише у теоретиків та науковців, але й дуже часто стають темою для дискусій серед практиків та експертів в різних галузях, а саме серед суддів, адвокатів, фахівців з державного управління та ін. Зокрема, що стосується практики Європейського суду та її правового аналізу, відзначити можна таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як П. П. Андрушко, О. О. Дудоров, К. П. Задой, С. В. Клименко, В. Т. Маляренко, П. М. Рабінович, Т. М. Слінько, О. О. Сорока, Т. І. Фулей, О. В. Ільїна, В. С. Петренко та багатьох інших. Проблему права на справедливий суд та справедливе правосуддя, в тому числі – в практиці ЄСПЛ, розглядали С. Бондарчук, В. Городовенко, І. Гриценко, Е. Трегубова, М. Погорецький, С. Сливка, Т. Цувіна та інші. Проте, залишається актуальним дослідження окремих елементів права на справедливий суд, особливо – неупередженість та безсторонність суду як один з найскладніших таких елементів.

Мета статті полягає у здійсненні дослідження змісту принципу неупередженості та безсторонності судді в судовому процесі через призму практики Європейського суду з прав людини, визначення критеріїв упередженості судді та окреслення проблеми достатності сумнівів в упередженості судді для його відводу/самовідводу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що закріплює право на справедливий суд, «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом» [1, ст. 6]. Зі змісту наведеної статті можемо зробити висновок, що одним з важливих складових елементів справедливого правосуддя є принцип «незалежності та безсторонності судді» при розгляді справи у судовому провадженні, тобто його неупередженості.

Також слід зазначити, що принцип неупередженості чи то об'єктивності судді є другим в переліку принципів (першим встановлено незалежність), визначених Бангалорськими принципами поведінки судді, схвалених Резолюцією ЕКОСОП ООН 27 липня 2006 року. Згідно цього документу, «об'єктивність судді є необхідною умовою для належного виконання ним своїх обов'язків. Вона проявляється не тільки у змісті винесеного рішення, а й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття» [2]. Далі наводиться низка показників об'єктивності судді: «1) при виконанні своїх обов'язків суддя вільний від будь-яких схильностей, упередженості чи забобонів; 2) поведінка судді в процесі засідання та за стінами суду має сприяти підтримці та зростанню довіри суспільства, представників юридичної професії та сторін у справі до об'єктивності суддів та судових органів; 3) суддя по можливості обмежує себе у здійсненні дій, що можуть стати приводом для позбавлення його права брати участь у судовому засіданні та виносити рішення у справах та ін.» [2].

Так само вимога щодо неупередженості (об'єктивності) судді міститься у процесуальних кодексах України: ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК) встановлює: «завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави...» [3, ст. 2], ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (КПК): «завданнями кримінального провадження є ... забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необгрун-

тованому процесуальному примусу...» [4, ст. 2] та інші. Наведені законодавчі положення свідчать про стійкі тенденції відтворення міжнародновизнаного принципу неупередженості судді як складової частини справедливого правосуддя в національному праві.

У випадку наявності підстав, які можуть впливати на об'єктивність судді при здійсненні ним правосуддя має бути застосований інститут відводу або самовідводу. Так, ст. 75 КПК України в якості таких підстав визначає: наявність близьких відносин чи родинних зв'язків з будь-яким учасником процесу (слідчим, прокурором, підозрюваним та ін.); якщо суддя в цьому провадженні брав участь як свідок, експерт, прокурор та ін.; якщо суддя чи родичі судді особисто зацікавлені в результатах розгляду справи і т.д. [4]. Такий самий перелік міститься і в інших процесуальних кодексах України. Саме в контексті процесуальних порушень при застосуванні/незастосуванні інституту відводу чи самовідводу ЄСПЛ формує правові позиції щодо змісту та критеріїв неупередженості судді.

Перш за все слід зазначити, що практика ЄСПЛ відносно забезпечення принципу неупередженості судді базується на системі суб'єктивних та об'єктивних критеріїв, які мають бути встановлені у випадку наявності будь-яких сумнівів щодо його упередженості чи безсторонності. На думку дослідниці Т. А. Цувіної, це дозволяє говорити про «бінарну природу неупередженості судді» [5, с. 107]. Як зазначає авторка, «суб'єктивна неупередженість пов'язана із особою судді, з його особистими переконаннями. З цього боку судді повинні бути вільними від особистого упередженого ставлення до сторін. Об'єктивна неупередженість стосується структурних питань організації складу суду та полягає у відсутності будь-яких законних сумнівів у тому, що її забезпечено і гарантовано судом. Для перевірки на об'єктивну неупередженість слід визначити, чи є факти, які не залежать від поведінки судді, що можуть змусити сумніватися у його неупередженості. Йдеться про ту довіру, яку суди у демократичному суспільстві повинні апріорно викликати в учасників процесу» [5, с. 107].

Такий підхід до визначення критеріїв неупередженості продемонстровано у низці рішень ЄСПЛ, наприклад у рішенні «Паунович проти Сербії» (№ 54574/07), яке було постановлено 3 грудня 2019 року. Так, ЄСПЛ зазначає, «безсторонність означає відсутність упередженості або прихильності. Її наявність чи відсутність може бути оцінена за суб'єктивним критерієм, де повинні прийматися до уваги особисті переконання і поведінка певного судді, тобто чи мав суддя особисту упередженість в конкретній справі, та об'єктивним критерієм, який визначає, чи надав відповідний суддя достатні гарантії, що дозволяють виключити будь-який сумнів щодо його неупередженості» [6, п. 35].

Щодо суб'єктивної складової неупередженості судді, позиція ЄСПЛ полягає у визнанні презумпції неупередженості, тобто суддя вважається неупередженим, якщо тільки не з'являються докази протилежного. Такий підхід простежується у справі «Хаушильд проти Данії», в ході розгляду якої зазначається, що ЄСПЛ потрібні докази фактичної наявності упередженості судді для відсторонення його від справи. Таким чином, якщо з'являються сумніви в безсторонності судді, то для його відводу в ході об'єктивної перевірки має бути встановлена наявність певної особистої зацікавленості судді, певних його прихильностей, уподобань стосовно однієї зі сторін у справі. При цьому враховується думка сторін, однак вирішальними є результати об'єктивної перевірки [7].

Конкретними прикладами прояву суб'єктивної неупередженості судді можуть бути: «висловлювання голови суду по суті правової проблеми у засобах масової інформації до свого головування у судовому органі, покликаною вирішити справу ("Сандер проти Сполученого Королівства"); відсутність реакції судді на расистські висловлювання присяжних ("Ремлі проти Франції"); висловлювання у пресі голови суду, які натякали на негативну оцінку заявника, ще до того, як суд під його головуванням повинен був винести рішення у справі ("Бушемі проти Італії") тощо» [7]. Як вбачається з наведених прикладів, особисті переконання та погляди суддів, які можуть свідчити про їх неупереджене ставлення до учасників процесу, знаходять свій прояв у зовнішньому вираженні (коментарі у пресі, гласна чи негласна підтримка однієї сторони процесу і т.д.), а отже можуть бути підтверджені об'єктивними даними.

Повертаючись до об'єктивних критеріїв неупередженості судді, слід відзначити, що до них належать факти, які стосуються зовнішньої організації суду та незалежно від поведінки судді можуть викликати сумніви в його упередженості. До таких факторів частіше за все належать ситуації, коли суддя, який розглядає справу, вже брав в ній участь в іншій якості (експерта, прокурора, адвоката та ін.). Також істотним в цьому відношенні може виступати процес обрання та призначення суддів на посади, процедура притягнення їх до відповідальності та інші важливі складові елементи незалежності судді, яка є дуже близькими за змістом до його об'єктивної неупередженості. Підтвердженням тому є позиція ЄСПЛ, висловлена у рішенні «Олександр Волков проти України» (№ 21722/11), постановленому 9 січня 2013 року. Суд зазначає, що «концепції незалежності та об'єктивної безсторонності тісно пов'язані між собою та залежно від обставин можуть вимагати спільного розгляду» [8, п. 107]. Далі в цьому рішенні Суд проводить аналіз обставин, які свідчать про відсутність незалежності та неупередженості не лише суду, а й всіх інших органів та інституцій, які були задіяні у звільненні судді О. Волкова з посади голови Верховного Суду України (Вищої Ради Юстиції, парламентського комітету, безпосередньо під час заслуховування відповідного питання у Верховній Раді України). Проте найголовнішими в цьому рішенні можна вважати висновки ЄСПЛ щодо порушення принципу незалежності та неупередженості судового процесу саме під час розгляду справи у ВАСУ, який мав би виправити помилки та процедурні порушення, допущені раніше. Так, Суд зазначає, що «судовий перегляд здійснювався суддями ВАСУ, які також перебували в межах дисциплінарної юрисдикції ВРЮ. Це означає, що стосовно цих суддів також могло бути порушене дисциплінарне провадження у ВРЮ. З огляду на широкі повноваження ВРЮ стосовно професійних кар'єр суддів (призначення на посаду, притягнення до дисциплінарної відповідальності та звільнення з посади), а також на відсутність захисних механізмів незалежності та безсторонності ВРЮ (як розглядалося вище), Суд не переконаний у тому, що судді ВАСУ при розгляді справи заявника, в якій однією зі сторін була ВРЮ, могли забезпечувати «незалежність та безсторонність», які вимагаються статтею 6 Конвенції» [8, п. 130]. Отже, однією з найважливіших умов неупередженості судді в об'єктивному сенсі є забезпечення реальної незалежності суду та суддів як від власних судових структур (вищестоящих судів чи органів суддівського самоврядування), так і від інших гілок влади та посадових осіб (президента, парламенту, прокуратури та ін.).

Одним з прикладів порушення принципу неупередженості судді в об'єктивному сенсі можна вважати конфлікт інтересів, який має бути достатньою причиною для судді заявити самовідвід у справі. Така позиція ЄСПЛ наводиться у справі Шкрля проти Хорватії, рішення в якій було постановлено 11 липня 2019 року. Суть заяви полягала в тому, що на думку заявника, «під час розгляду справи проти нього в порядку спрощеного провадження, судовий розгляд справи не був неупередженим, як того вимагає пункт 1 статті 6 Конвенції, оскільки суддя, який розглядав справу, в іншому провадженні проти нього ж, надав згоду відсторонитися від справи, через конфлікт з матір'ю заявника» [9, п. 3]. Навіть незважаючи на те, що мова йшла про незначну справу – заявник був притягнутий до адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху – Європейський суд визнав заяву прийнятною через те, що «зацікавлена особа повинна мати можливість оскаржити будь-яке рішення, прийняте проти неї, перед судом, що надає гарантії, закріплені статтею 6 Конвенції» [9, п. 37]. Дослідивши позиції та пояснення сторін в цій справі, Суд дійшов висновку, що оскільки «суддя, який розглядав справу проти заявника одноособово, лише за кілька днів до того погодився бути відведеним від участі в розгляді іншої справи проти заявника, з тієї самої причини, що стосувалась його неупередженості» [9, п. 38] (як вже було зазначено, він працював з матір'ю заявника і до того ж перебував з нею в давнішому конфлікті), «це створило ситуацію, яка викликала обґрунтовані сумніви щодо неупередженості судді Б.Л.В.» [9, п. 41]. Важливою в цій конкретній справі є також позиція Суду, яка полягає в тому, що «коли судді під час судового провадження стали відомі обставини, які виправдовують його відвід від участі в розгляді справи ще до початку слухання», він «повинен був клопотати перед Головою Пазинського суду з розгляду нетяжких злочинів

про відсторонення його від участі у справі» [9, п. 45]. З цього можна зробити висновок, що у випадку будь-яких сумнівів судді щодо власної неупередженості у конкретній справі, ним має бути заявлений самовідвід, незалежно від наявності/відсутності відповідної заяви учасника процесу.

Ще одним важливим питанням, яке піднімається в практиці ЄСПЛ щодо порушення принципу неупередженості судового процесу, є питання «достатності сумнівів» в такій неупередженості учасників процесу та визначення співмірності відповідних сумнівів та подальшого відводу чи самовідводу судді. У пошуку відповіді на питання щодо того, наскільки вагомими мають бути сумніви в упередженості судді, окремі фахівці зазначають: «сумнів є легітимним, навіть якщо він не призводить до суттєвих наслідків... «Будь-який суддя, у відношенні якого існує легітимний привід боятися відсутності безсторонності, має вийти зі справи» (Micallef 98). Слово «боятися» підкреслює допустиму ірраціональність сумніву. Обставини *prima facie* вбачаються інтуїтивно, вони не передбачають раціонального аналізу. Вони можуть бути, при раціональному аналізі, визнані помилковими» [10]. В ході подальшого аналізу автор зазначає: «необхідно враховувати не тільки особисту переконаність і поведінку конкретного судді в даному випадку – суб'єктивний підхід – але також те, чи він надав достатні гарантії для виключення будь-яких легітимних сумнівів в цьому відношенні» (Thomann 30). Сумніви можуть бути «будь-якими». Це відповідає на питання, чи потрібний для відводу судді сумнів «поза розумним сумнівом» чи 50/50. За практикою ЄСПЛ, достатньо мінімального – будь-якого – сумніву» [10]. І найголовніше, до чого доходить автор і з чим безсумнівно можна погодитись, «за українською практикою, суддя відмовляє у відводі, якщо вважає його доводи непереконливими; за практикою ЄСПЛ, суддя повинен переконати учасника справи або розумного спостерігача в своїй об'єктивності» [10].

Висновки і пропозиції. Здійснений аналіз принципу неупередженості судді в судовому процесі в контексті його міжнародного та національного врегулювання, а також практики ЄСПЛ щодо визначення критеріїв упередженості судді дозволяє дійти висновку, що неупередженість та безсторонність судді виступає одним з найголовніших елементів справедливого правосуддя, без якого неможливе існування правової демократичної держави. Неупередженість судді має два прояви: суб'єктивну, яка полягає у відсутності внутрішньої зацікавленості чи перепон об'єктивно вершити правосуддя та об'єктивну, яку можна визначити як відсутність зовнішніх факторів, здатних здійснювати вплив чи тиск на суддю при розгляді ним справи. Проте як зазначає ЄСПЛ в своїх рішеннях, «між суб'єктивною та об'єктивною безсторонністю не існує беззаперечного розмежування, оскільки поведінка судді не тільки може викликати об'єктивні побоювання щодо його безсторонності з точки зору стороннього спостерігача (об'єктивний критерій), а й може бути пов'язана з питанням його або її особистих переконань (суб'єктивний критерій)» [8, п. 105]. Будь-який, навіть мінімальний сумнів учасника процесу в неупередженості судді має стати предметом окремого розгляду та саме суддя має довести свою неупередженість таким чином, щоб вона була абсолютно зрозумілою сторонньому спостерігачу. В іншому випадку, суддя має вийти із розгляду справи шляхом самовідводу.

Список використаної літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, підписана 4 листопада 1950 року: Конвенцію ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Бангалорські принципи поведінки судді, схвалені Резолюцією ЕКОСОП ООН 27 липня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text
3. Цивільний процесуальний кодекс України, прийнятий 18 березня 2004 року з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 року за наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. CASE OF Paunović v. Serbia (Application no. 54574/07). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-198991>

6. Цувіна Т. А. Незалежність суду у контексті практики Європейського суду з прав людини. Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. пам'яті проф. І. Є. Марочкіна (Харків, 30 жовт. 2015 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. С. 106–108.
7. Неупередженість суду (суддів) у контексті практики Європейського суду з прав людини (по матеріалам Юридичного вісника України). Медиагрупа Адвокат-Консалтинг. URL: <http://advocat-cons.info>.
8. Справа «Олександр Волков проти України» від 09.01.2013 (Заява № 21722/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text
9. CASE of ŠKRLJ v. CROATIA (application no. 32953/13). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194299>
10. Чорний В. Відвід суддів і упередженість в практиці ЄСПЛ: Юридичний інтернет-ресурс «Протокол», 05.04. 2019. URL: https://protocol.ua/ua/vidvid_suddiv_i_uperedgenist_v_praktitsi_espl

References

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950, November 2). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
2. Bangalore Principles of Judge Conduct (2006, July 27). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text [in Ukrainian].
3. Civil Procedure Code of Ukraine (2004, March 18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
4. Criminal Procedure Code of Ukraine (2012, April 13). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
5. CASE OF Paunović v. Serbia (Application no. 54574/07) (2019). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-198991>
6. Tsvina T. A. (2015). Independence of the Court in the context of the practice of the European Court of Human Rights. Aktualni problemy sudovoho prava: materialy mizhnar. nauk.-prak. konf., prysviach. pamiati prof. I. Ye. Marochkina (p.p. 106–108). [in Ukrainian].
7. Impartiality of the court (judges) in the context of the practice of the European Court of Human Rights (according to the materials of the Legal Bulletin of Ukraine). URL: <http://advocat-cons.info>. [in Ukrainian].
8. CASE OF Alexander Volkov v. Ukraine (Application No. 21722/11) (2013). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text [in Ukrainian].
9. CASE of ŠKRLJ v. CROATIA (application no. 32953/13) (2020). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194299>.
10. Chornyi V. (2019) Recusal of judges and bias in ECHR practice. URL: https://protocol.ua/ua/vidvid_suddiv_i_uperedgenist_v_praktitsi_espl [in Ukrainian].

Стаття надійшла 11.02.2021 р.

А. В. Левенец, канд. юрид. наук, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра конституционного права и правосудия
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина
e-mail: angellev@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1941-513X>

О. Н. Садовская, канд. юрид. наук, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра конституционного права и правосудия
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина
e-mail: olgasad@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9897-082X>

ПРАКТИКА ЕСПЧ ОТНОСИТЕЛЬНО СОБЛЮДЕНИЯ ПРИНЦИПА БЕСПРИСТРАСТНОСТИ В СУДЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Резюме

Статья посвящена определению принципа беспристрастности судьи в судебном процессе, как отдельного элемента права на справедливый суд, закрепленного рядом положений национального и международного права. Обосновано, что в контексте существенного влияния деятельности Европейского суда по правам человека на осуществление судопроизводства в Украине, рассмотрение отдельных направлений его практики имеет особую актуальность не только для ее понимания, но и для эффективного применения в судебном процессе.

Особое внимание в ходе исследования сосредоточено на рассмотрении субъективных и объективных факторов беспристрастности судьи, их соотношении и взаимодействии. Выявлены различия в понимании принципа беспристрастности судьи в судебном процессе в практике ЕСПЧ и национальных судов, что находит свое выражение в разном применении институт отвода и самоотвода судьи.

Ключевые слова: судебный процесс, принцип беспристрастности, субъективные и объективные критерии, отвод, практика ЕСПЧ.

A. V. Levenets, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of Constitutional Law and Justice
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: angel1lev@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1941-513X>

O. M. Sadovska, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of Constitutional Law and Justice
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: olgasad@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9897-082X>

CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT REGARDING COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLE OF IMPARTIALITY IN JUDICIAL PROCEEDINGS

Summary

The article is devoted to the essence of the principle of impartiality of a judge in court proceedings as a separate element of the right to a fair trial, defined by a number of national and international law provisions. It is substantiated that in the context of the significant impact of the European Court of Human Rights on the implementation of judicial proceedings in Ukraine, consideration of certain areas of its practice is particularly relevant not only for its understanding but also for effective application in a court. The study focuses on the subjective and objective factors of a judge's impartiality, their relationship and interaction. It was revealed that the subjective component of the judge's impartiality is the lack of internal convictions and views of the judge, indicating his interest in the outcome of the case. The objective component has an external character and is manifested in the presence of external factors that can influence the judge when considering the case. The most significant objective factors are: the judge's relationship or other close relationship with the participants in the trial, the judge's participation in the same trial in a different capacity, the possibility of pressure on the judge by other judges, especially the court administration, and by other authorities; officials on whom a judge's career or even his or her tenure may depend. This approach to the objective impartiality of a judge allows us to speak of its close connection with independence, which is much broader in content, but its essence is precisely the ability of a judge to freely and objectively make a decision on the case. A comparative analysis of the principle of impartiality of judges in the judicial process, which is applied in the practice of the ECHR and national courts, revealed certain differences. Thus, the position of the ECHR is that even in the slightest doubt about the bias of a judge that may arise by the part of the process, the burden of proving its absence lies on the judge by providing sufficient objective data. In national judicial practice often the approach is applied when a judge may not grant a request for recusal if he considers it unfounded, so the participant must prove the validity of his doubts about the judge's impartiality by himself.

Keywords: trial, principle of impartiality, subjective and objective criteria, withdrawal, practice of the ECHR.